

Lumea și raționalitatea în teologia Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae (II)

Pr. Conf. Dr. Ioan C. TEȘU

Caracterul antropologic și antropocentric al lumii

Teologia Părintelui Dumitru Stăniloae este una personalistă; are în centrul ei Persoana divină și ființa umană. De aceea, subliniază teologul român, lumea în ansamblul ei, precum și fiecare din cele create își găsesc sensul doar prin om – regele creației.

După cum „omul nu se poate concepe în afara naturii cosmice”¹, la fel și natura întreagă nu-și poate actualiza potențele sale și nu-și poate atinge vocația ei – deplina pnevmatizare, deplina penetrare și covârșire de către spirit – decât prin intermediul ființei umane. Unul își este altuia absolut necesar. Omul, fără natură, nu are mediul progresului său, după cum și lumea, lipsită de lucrarea ființei umane, nu-și poate atinge scopul ei creațional și nu își împlinește real vocația.

Lumea a fost creată pentru om, obiectele ei, pentru a beneficia de ele subiectul uman. Raportul omului cu Dumnezeu trece obligatoriu prin lume, izvoarăște și se desăvârșește în mijlocul lumii. „Noi nu ne putem găsi în raport cu Dumnezeu în afară de lume, arată Părintele Stăniloae, ci prin lume, ca dar și transparent, adică folosindu-o cu moderație, cu iubire față de alții, odată ce e un dar dat de Dumnezeu tuturor, cu răbdare pentru insuficiențele și moartea legate de ea, odată ce nu e realitate ultimă, și cu recunoștință, gândind la Dumnezeu, ca la Dăruitorul lumii și al ființei noastre”².

Lumea este „un dar al unei ființe superioare personale”³, oferit omului, fapt pentru care teologul român vorbește despre „interdependența oamenilor față de natura ca dar al lui Dumnezeu”⁴.

Natura a fost făcută pentru conștiință și nu conștiința pentru natură. Lumea a fost creată pentru subiectul uman liber, ca mediu al dialogului. Natura este, dintr-o

¹ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 223.

² Idem, *Crucea și înnoirea creației în învățătura ortodoxă*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LII (1976), nr. 7-8, p. 472.

³ *Ibidem*, p. 224.

⁴ *Ibidem*.

astfel de perspectivă, „o raționalitate plasticizată care poate fi în principiu modelată nesfârșit de conștiință și transformată complet în conținuturile conștiinței interumane iubitoare”⁵.

Materia, arată Părintele Profesor, în *Dogmatica* sa, are absolută nevoie de spirit, căci numai acesta, prin libertatea sa, poate ajuta lumea materială să depășească legile ei mecanice, îngustimea, monotonia, automatismul și repetiția. Numai spiritul o poate deschide transcendenței, o poate înduhovnici și valorifica în plan superior. Fără pecetea imprimată ei de spiritul uman, lumea nu poate ieși din cadrul rigid al repetiției automate și liniare, ce o guvernează. Doar spiritul o scoate din repetiție și automatism, imprimându-i sens și semnificație.

Fără lume, omul ar rămâne în mare parte „inactualizat”, după cum și lumea, fără ființa umană, ar rămâne aproape în totalitate inactualizată. „Fără relația omului cu lumea, spune Părintele Stăniloae, n-ar avea cine trăi conștient dulceața sau amărăciunea, aflate în chip actual sau potențial în lume, nici armoniile raționale și frumusețile ei actuale sau potențiale”⁶. Lumea și omul se completează și se înfrumusețează reciproc, se împodobesc una pe alta de sens adânc și semnificație profundă.

Măsura pe care a ales-o Dumnezeu lumii este omul, iar pe om l-a creat „după chipul și asemănarea Sa” (Facere 1, 26), ceea ce face omul și lumea solidari în urcușul lor spre desăvârșire. Omul a fost, așadar, „criteriul adoptat de Dumnezeu” pentru lumea pe care a creat-o. De aceea, existența lumii a fost „acomodată”, este dependentă de opera umană. Omul recapitulează în sine lumea întreagă. El nu este doar un microcosm, ci, precum arată Sfântul Maxim Mărturisitorul, „lumea mare, pentru că cuprinde lumea văzută în sine prin cugetare”⁷.

El este sinteza superioară a creației și expresia Creatorului atotînțelept și iubitor. El este „stăpânul” și „regele” naturii, „preotul” creației. Atunci când utilizează lumea cu dreapta socotință, când actualizează rațiunile intrinseci, superioare, ale lumii, când o folosește și conduce ca un rege înțelept și luminat, omul prelungeste lucrarea creatoare și proniatoare a lui Dumnezeu în timp. Atunci omul, asemenea Arhitectului divin, înfrumusețează lumea.

În ciuda acestei dependențe absolute reciproce între lume și om, adevăratul sens și adevărata țintă a lumii și a omului nu poate fi una mărginită de ele, în Însuși Creatorul lor. Deși sunt făcute una pentru alta, nici omul nu se poate dezvolta deplin prin lume, după cum nici lumea nu se poate elibera de toate insuficiențele ei prin om. Amândouă trimit la un Subiect Care le-a făcut – Dumnezeu.

Rațiunile inferioare ale lumii se împlinesc în rațiunile superioare și în rațiunea ființei umane, care, la rândul ei, își află prototipul și finitudinea în Rațiunea personală supremă – Dumnezeu.

Sensul lumii este acela de a deveni mijlocul prin intermediul căruia să se împlinescă dialogul dintre Dumnezeu și om. În materie, arată Părintele

⁵ *Ibidem*, p. 225.

⁶ Idem, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, p. 170.

⁷ Nota 560, la Calist Patriarhul, *Capete care au lipsit*, în *Filocalia...*, volumul VIII, pp. 270-271.

Stăniloae, nu se poate găsi nici un conținut profund, spiritual. Lumea lucrurilor materiale „ne închide orice orizont de dincolo de ele. Și cum ele sunt trecătoare, trecători suntem și noi când rămânem alipiți de ele; trecătoare e și viața lumii și a noastră și deșartă, deci fără sens”⁸. De aceea, sensul ei ultim trebuie căutat mai presus de ea, în legătura ei cu ființa umană și a omului cu Dumnezeu.

În consecință, „raționalitatea lumii este *pentru* om și culminează *în* om”⁹.

Darul lumii și dialogul complet al darului

Părintele Profesor Dumitru Stăniloae dezvoltă o adâncă teologie a darului, arătând că lucrurile și ființele constituie elementele unui dialog progresiv al darurilor, vorbind astfel despre complementaritatea acestora, despre „dialogul complet al darului”, adică datoria de a primi, înmulți și întoarce darurile primite și despre „dialogul darului între Dumnezeu și om”, care are o formă paradoxală: fiecare se dăruiește celuilalt, fără a sărăci, ci sporind și îmbogățindu-se duhovnicește.

Pentru Părintele Stăniloae, lumea este un dar, un partener de comuniune și mediul dialogului interpersonal. Tot ceea ce a fost creat de Dumnezeu este un dar oferit omului, spre folos trupesc și spre progres spiritual. Prin „*darul lumii*”, Dumnezeu vrea să-i facă omului cunoscută iubirea Sa desăvârșită.

În studiul intitulat *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, Părintele Stăniloae arată că, pentru credința ortodoxă, „toate cele ce sunt în jurul nostru și de care ne folosim sunt daruri ale lui Dumnezeu. Mai mult, toată creația este dar pe măsura puterii noastre de a o cunoaște și de a o folosi. E un dar aerul, e un dar apa, e un dar pământul, care face să rodească toate felurile de plante folositoare nouă din semințele lor, în fiecare an. Sunt daruri animalele ce se înmulțesc mereu din sămânța lor pentru a răspunde trebuințelor noastre continue. Dar atunci e un dar universul întreg, care condiționează și susține existența celor ce ne înconjoară, potrivit trebuințelor vieții noastre. Sunt un dar soarele, luna și celelalte corpuri cerești. Toate sunt daruri pentru ființa conștientă și purtătoare de trup a omului. Iar a vedea lumea ca un dar înseamnă a vedea pe Cel ce a dăruit-o, a vedea înțelepciunea și iubirea Lui față de omul care poate fi conștient de această iubire. Căci cine dă daruri, își manifestă iubirea față de o ființă capabilă să o sesizeze”¹⁰. Prin „*darul lumii*”¹¹, Dumnezeu vrea să-și arate dragostea Sa față de tot ceea ce este creat și ca aceasta să se împărtășească de ea, lărgind acest dialog al darului și al dăruirii.

Este identificată, astfel, o ierarhie a darurilor create și alta a darurilor mai presus de cele create.

Cea dintâi treaptă a darurilor pe care Dumnezeu le-a creat, spre folosul fizic și duhovnicesc al omului, o constituie *lumea, în ansamblul lucrurilor ce o*

⁸ Nota 771, la Sfinții Varsanufie și Ioan, *op. cit.*, p. 534.

⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 241.

¹⁰ Idem, *Ierarhia darurilor și treptele rugăciunii*, în „Ortodoxia”, XXXV (1983), nr. 3, p. 405.

¹¹ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 236.

compun. Lucrurile materiale sunt prima treaptă a darurilor lui Dumnezeu către noi. Însă, acestea nu trebuie privite, înțelese și folosite doar după latura sau utilitatea lor pur materială și biologică, pentru că nu trebuie socotite realități în ele însele, ci trebuie văzute în relația lor cu Dumnezeu, Creatorul lor.

Aceasta presupune, de fapt, descoperirea substratului lor spiritual, folosul lor duhovnicesc și utilizarea lor conform rațiunilor ce au fost zidite de Dumnezeu în ele. Ele nu sunt piedici în urcușul duhovnicesc, ci, dimpotrivă, trebuie să conducă, prin intermediul rațiunilor zidite în ele, spre cauza și ținta lor – Dumnezeu. Cel ce nu reușește să descopere aceste rațiuni se limitează la acoperământul lor, la veșmântul lor exterior, la învelișul lor material și de aceea lucrurile și lumea i se face o „ispititoare” și o piedică spre cele înalte și duhovnicești.

Pe cea de-a doua treaptă a acestei ierarhii a darurilor se află *ființa umană* cu rațiunea ei. În fiecare semen al nostru, chiar și în „dușmani”, trebuie să vedem un dar, care ne ajută la sporirea duhovnicească. De la fiecare putem învăța câte ceva. Evenimentele și experiențele de viață ale fiecăruia – pozitive sau negative – pot constitui pentru noi tot atâtea prilejuri de adâncă meditație. Ele ne largesc cunoașterea și experiența și de aceea pot fi de un folos duhovnicesc înalt. De la o persoană putem învăța cum să facem un bine, o faptă bună, de la altele, să evităm căderile sau greșelile lor și toate acestea adaugă un plus vieții noastre.

În același mod și noi trebuie să ne facem tuturor prezențe pozitive, benefice, adevărate daruri. Viața noastră, în toate aspectele ei: exterior și interior, cuvânt și faptă, teorie și practică, trebuie să conducă spre o finalitate duhovnicească, spre o viață lăuntrică înaltă, spre Dumnezeu.

Atunci ne descoperim pe noi înșine ca dar, când vom reuși să îndemnăm implicit și explicit, pe ceilalți, spre o viață creștină înaltă, după cum și semenii noștri își actualizează calitatea aceasta de dar, când întrețin în noi dorul și dorința după o viață duhovnicească înaltă, fiindu-ne adevărate pilde și modele de viață și desăvârșire.

Celălalt ne este dar prin ceea ce ne poate oferi, dar și prin ceea ce noi înșine îi putem oferi, la rândul nostru. Ne suntem unul altuia daruri inepuizabile, căci niciodată nu se termină ceea ce putem oferi și nici ceea ce avem de primit.

Cea de-a treia treaptă a ierarhiei darurilor o constituie *existența semenilor noștri*. Lucrurile și noi înșine atârnam de existența semenilor, prin însăși vocația comunitară pe care o avem. „Lucrurile – spune Părintele Stăniloae – capătă sens deplin numai când mă ostenesc cu ele, nu exclusiv pentru mine, ci și pentru alții, iar dragostea față de alții și a altora față de mine, arătată nu numai prin cuvinte și priviri, ci și prin darurile reciproce ale lucrurilor pregătite pentru diferite trebuințe, nu e fericire în viața mea, nu e sens în ea”¹².

Alături de acestea, mai există o ierarhie a darurilor mai presus de cele create, de cele ale firii, între care deasupra tuturor, rămâne Darul Suprem, Rațiunea Personală Supremă, Logosul divin, Întruparea, Jertfa și Învierea Sa, dăruirea Sa în Sfânta Împărtășanie și prin Sfântul Duh.

¹² Idem, *Ierarhia darurilor...*, p. 409.

Lucrurile - „medii de comunicare cu Subiectul infinit și de infinită iubire a lui Dumnezeu și cu subiectele infinite umane”

Lucrurile sunt daruri ale lui Dumnezeu către om, semne concrete ale iubirii Lui, „mijloacele prin care Dumnezeu urmărește călăuzirea noastră spre tot mai mari înălțimi de cunoaștere și de iubire, pentru a fi capabil de o comunicare tot mai adâncă cu El, de o înțelegere tot mai mare a Lui Însuși și a ființei noastre și a celei a semenilor noștri. Prin ele, Dumnezeu vrea nu numai să ne satisfacă trebuințele biologice, ci și să ne învețe să-L cunoaștem mai bine în înțelepciunea, în atotputernicia și în iubirea Lui și să ne bucurăm de cunoașterea Lui mereu sporită ca iubire nesfârșită și arătată în darurile Lui. Dacă ființa Lui este plină de sensuri fără număr și de iubire nesfârșită, lucrurile ne tâlmăcesc sensul vieții Lui și ne dovedesc iubirea Lui”¹³.

Lucrurile constituie „medii de comunicare cu subiectul infinit și de infinită iubire a lui Dumnezeu și cu subiectele infinite umane”¹⁴. Lucrurile, spune Părintele Stăniloae, sunt „ochii” prin care ne privește Dumnezeu, după cum și lumea e ca o „sită” străbătută de ochi, prin care ne privește Cuvântul și prin care Îl privim și noi. Ele sunt adevărate „punți” către Dumnezeu și către ceilalți, care, atunci când le descoperim adevăratele virtualități și sensurile lor adânci, ne facilitează urcușul nostru duhovnicesc.

Lucrurile și lumea sunt oglindă spre Dumnezeu, spre infinitul divin, o „poartă spre realitatea supremă și netrecătoare a lui Dumnezeu”¹⁵. Ele sunt unelte indirecte ale sufletului¹⁶, cu care intrăm în legătură prin trup. Trupul este unealta directă prin care sufletul simte indirect toate cele ale lumii.

Scopul esențial al lucrurilor este acela de a întreține dialogul și dinamismul ființei umane, prin intermediul lor, cu Dumnezeu, Originea și Sursa lor.

Din calitatea lor de daruri se desprinde și nevoia de a sluji comuniunea interpersonală, dorinței de unire și solidaritate umană. Ele au o valoare dialogică și comunitară, fiind cuvinte întrupate ale Logosului divin. Părintele Stăniloae arată, din acest punct de vedere, că lucrurile constituie „calea realizării unei adânci comuniuni interumane. De aceea lucrurile „nu ne sunt date numai pentru practicarea unui dialog singular al fiecăruia cu Dumnezeu, ci și pentru practicarea unui dialog între ei și al lor în comun cu Dumnezeu sau a unui dialog între ei în conștiința că lucrurile le sunt date de Dumnezeu pentru folosirea lor ca daruri între ei, în numele, din porunca și din bogăția Lui, ca semne ale iubirii Lui, pentru ca această iubire să se extindă și între noi”¹⁷.

¹³ *Ibidem*, p. 408.

¹⁴ Nota 378, la Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință*, în *Filocalia...*, volumul VI, p. 233.

¹⁵ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Crucea și înnoirea creației...*, p. 467.

¹⁶ Nota 704, la Sfintii Varsanufie și Ioan, *op. cit.*, p. 491.

¹⁷ *Idem*, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 237.

Ele trebuie să manifeste slava lui Dumnezeu și să contribuie la apropierea, ajutorarea și iubirea interumană. Ele nu au o utilitate exclusiv personală, ci general umană, pentru că nimic din ceea ce avem nu am dobândit numai prin noi și nu avem numai pentru noi. Toate le-am primit în dar și avem datoria de a lărgi acest circuit al darului, într-un dialog complet. „Toate – arată Părintele Profesor – le avem de la Dumnezeu în dar. Iar ceea ce primește fiecare, nu primește în exclusivitate, ci ca să facă parte din aceea și altora. Toate le are fiecare pentru el, dar și pentru alții, ca să crească oamenii și în iubire între ei”¹⁸.

Comentând textul din Matei 10, 18: „În dar ați luat, în dar să dați”, Părintele Stăniloae arată că „iubirea noastră, manifestată prin folosirea lucrurilor ca daruri trebuie să se îndrepte nu numai spre Dumnezeu, ci și spre semenii noștri, ca să le câștigăm iubirea – comuniunea cu ei (...). Propriu-zis, când le dăm altora, le dăm lui Dumnezeu, Care le-a dat pentru toți”¹⁹.

Lucrurile trebuie să conducă nu la o divizare și fragmentare a umanității, ci unificarea celor divizate, la unirea dintre oameni și a tuturor cu Dumnezeu, Creatorul lor. De la simpla lor cunoaștere trupească, efect al utilității fizice, omul trebuie să deducă, prin asceză și discernământ, valoarea lor duhovnicească, interumană, interpersonală și mântuitoare.

Asupra tuturor lucrurilor, primite ca daruri divine, subliniază Părintele Dumitru Stăniloae, ființa umană trebuie să pună o „*pecete valorificatoare*”²⁰, pentru că Dumnezeu vrea să facă din darurile Sale, în același timp, și daruri omenești. Iar această „*pecete valorificatoare*” sau darul omului, imprimat asupra lucrurilor, o reprezintă *munca*. Ea este o formă de *asceză personală*, prin efortul și oboseala pe care le presupune. La darul lui Dumnezeu, omul adaugă efortul său ascetic, încordarea sa, munca sa, întorcând, astfel, lui Dumnezeu „*darul naturii prelucrate*”²¹.

Întregă această viziune despre lume ca dar despre lucruri și persoane, ca mijloace transparente ale urcușului spiritual, în acest circuit și dialog al darurilor, presupune o adâncă lucrare duhovnicească, prin intermediul căreia, pe de o parte, dobândim puterea receptării și valorificării lucrurilor ca daruri, iar pe de altă parte, cerem mai departe ca Dumnezeu să nu-Și închidă izvoarele darurilor. Iar relația dintre lucruri – ca daruri – și rugăciune este astfel descrisă de teologul român: „... rugăciunea cererii de noi daruri se unește de la început cu rugăciunea de mulțumire pentru darurile primite prin creație și pentru menținerea și restabilirea lor. Iar darurile noi primite prin cerere ne îndeamnă la o nouă rugăciune de mulțumire și odată cu ea la cererea unor noi daruri și mai înalte”²².

Lipsa de discernământ față de lucrurile dăruite de Dumnezeu ne face să descoperim *crucea* pusă asupra întregii creații și „*crucea darului*”, adică, atunci

¹⁸ Nota 60, la Cuviosul Isaia Pustnicul, *Douăzeci și nouă de cuvinte*, în *Filocalia...*, volumul XII, p. 48.

¹⁹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 237.

²⁰ *Ibidem*, p. 236.

²¹ *Ibidem*, p. 237.

²² *Idem*, *Ierarhia darurilor...*, p. 417.

când omul nu înțelege să primească și să valorifice fizic și spiritual darul, acesta i se ia fără voia sa, pentru a ajunge și el la conștiința că sufletul este mai înalt decât trupul și Dăruitorul este mai mult decât darul.

Dimensiunea ascetică a lucrurilor

Lucrurile ne-au fost oferite de Dumnezeu și de aceea avem o mare responsabilitate față de ele. Omul este dator să înmulțească acest dar spre slava Dăruitorului, spre folosul trupesc și duhovnicesc personal și spre lărgirea și întărirea iubirii interumane. Doar dându-le un astfel de uz, cu recunoștință față de Dumnezeu și cu dragoste față de semenii, facem din toate cele ce compun lumea trepte ale progresului duhovnicesc, le sfințim pe acestea și ne sfințim și pe noi, prin pecetea ascetică valorificatoare pe care le-o imprimăm – munca. Ori, aceasta este un exercițiu al libertății și al puterii noastre de discernământ.

Când, dimpotrivă, nu reușim să descifrăm înaltele sensuri duhovnicești ale lor, profundele lor rațiuni duhovnicești, ci ne limităm la descoperirea folosului pur material, la utilitatea lor trupească, ele se transformă în adevărate „paravane”, surse de ispite și cauze ale căderii în păcatele cele mai înjositoare.

Atunci, în loc să ne sfințim prin ele, sporim în patimi, în folosirea lor egoistă și păcătoasă, iar în loc să le sfințim și pe ele și în loc să le înduhovnicim continuu, atrăgându-le într-o epectază către îndumnezeire, întunecăm sensurile lor adânci, le subiectivizăm și le pervertim rațiunile, aruncându-le în păcate și lipsă de sens. Iar în acest fel, pângărind lucrurile lumii create, disprețuim, implicit, și pe Creatorul lor bun.

Iată cum explică această dimensiune ascetică a lucrurilor Părintele Stăniloae, într-o largă notă: „Lucrurile ne sunt date și ele pentru ca în relațiile cu ele să creștem duhovnicește. Folosindu-le, trebuie să ne aducem aminte cu mulțumire de Dumnezeu, Care ni le-a dat pentru nevoile noastre și prin aceasta ele ne pun în legătură cu Dumnezeu, Care se gândește la noi. Dar ele ne pot fi și spre ispitire și spre robirea noastră de către ele, când nu le folosim cu înfrânare. Iar folosindu-le cu înfrânare, ne întărim față de ele și dăm posibilitatea și altora să le folosească. Deci poziția noastră față de ele nu se poate reduce simplist la poziția unor stăpânitori, a unor consumatori nepăsători și lacomi. Prin aceasta devenim mai degrabă robii lor. Deci depinde de noi ca să ne sfințim prin ele sau să sporim prin ele în patimi. Depinde de noi să actualizăm calitatea lor de mijloace ale sfințirii noastre, de semne ale binecuvântării lui Dumnezeu sau să le murdărim prin murdăria din noi. Depinde de noi să le vedem ca transparente ale Duhului dumnezeiesc sfinților sau ca ultima realitate opacă, menite să satisfacă lăcomia trupului. Dumnezeu ne arată prin lucrurile ce ni le-a dat în două feluri iubirea Lui: dându-ne ce ne trebuie pentru viața pământească și conducându-ne spre desăvârșire (...).

Ne sfințim prin ele când le vedem și le facem medii ale energiilor lui Dumnezeu și ne exercităm în stăpânirea poftelor nemăsurate față de ele, când ne menținem conștiința că sunt daruri ale lui Dumnezeu pentru toți, când o arătăm aceasta în dedicarea unora dintre ele lui Dumnezeu, când punem semnul lui

Dumnezeu pe ele (ca biserici, ca obiecte întipărite de semnul crucii, ca ofrande sfințite în biserică) (...). Când le vedem ca daruri ale lui Dumnezeu pentru toți, le lăsăm și altora, sau îi ajutăm și pe alții să se folosească de ele sau chiar le prelucrăm prin munca noastră și pentru alții mai slabi sau le folosim în comun când nu le putem tăia în părți distincte pentru fiecare (aerul, apa etc.). Ele se folosesc atunci și pentru dezvoltarea prieteniei și recunoștinței reciproce²³.

Dialogul complet al darului solicită responsabilitate și colaborare din partea omului. Întrucât toate: lucruri și oameni sunt daruri, omul are o mare responsabilitate față de ele. Aceasta presupune descoperirea adâncilor motivații duhovnicești ale lor, descoperirea tuturor potențelor sau virtualităților lor dumnezeiești și actualizarea lor.

Față de lucruri, de natură, trebuie să ne comportăm ca față de darul lui Dumnezeu, ceea ce presupune rămânerea într-o legătură strânsă cu Dumnezeu, Dăruitorul lor. Căci acela care prețuiește darul, prețuiește și Dăruitorul, după cum cel ce tăgăduiește sau uzurpă darul, pe Dumnezeu Îl hulește.

Aceasta înseamnă a ne elibera de atașarea afectivă, obsesivă și înrobitoare față de materie și lucruri și vederea lor în legătura lor ființială cu Dăruitorul tuturor, sesizarea lor ca pe niște trepte pe care le avem de urcat în dificilul nostru itinerariu către desăvârșire, care, precum am văzut că subliniază constant Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, trece prin lume.

Această atașare pătimasă, arată Părintele Stăniloae, este contrară firii omului, pentru că ființa umană nu este făcută pentru a se robi obiectelor, ci pentru a se realiza prin ele o relație cu persoanele și cu Persoana și Spiritul suprem – Dumnezeu.

Omul are, astfel, vocația de a spiritualiza materia, de a înduhovnici lumea, făcându-o Biserică și rai, materie pnevmatizată, suport al lumii transfigurate, schimbate la față, din veacul viitor.

Tâlcuind cuvintele Sfântului Maxim Mărturisitorul, Părintele Stăniloae explică această lucrare de sesizare a sensului dumnezeiesc, obiectiv, curat al lucrurilor, în următorii termeni: „Sfântul Maxim Mărturisitorul ne îndeamnă să nu punem ceva pătimăș în sensurile lucrurilor, ci să ne străduim pentru a păstra sensurile lor curate, dumnezeiești, deci deschise spre infinit (...). Sesizăm lucrurile în sensul lor curat sau adevărat când le cunoaștem în legătura lor cu Dumnezeu, sau în scopul în care le-a gândit Dumnezeu, în favoarea menținerii și dezvoltării noastre ca persoane în veșnicie. De aceea Sfântul Maxim Mărturisitorul cere să ne ferim de a altera printr-o patimă acest sens obiectiv al lucrurilor”²⁴.

Astfel, ne eliberăm de obsesia lumii materiale, ne slobozim din robia lucrurilor, dobândind o vedere lăuntrică în stare să contemple, prin intermediul unei lumi redevenite transparente, armonia creației, bunătatea și înțelepciunea Creatorului. Redescoperim strălucirea interioară a lumii, le vedem pe toate ca izvorând din Dumnezeu și reflectând razele luminii dumnezeiești²⁵.

²³ Nota 491, la Sfinții Varsanufie și Ioan, *op. cit.*, p. 348.

²⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 246.

²⁵ Părintele Stăniloae derivă cuvântul românesc „lume”, din latinescul „lumen”, arătând că lumea trebuie să fie o reflectare a luminii lui Dumnezeu.

Lumea – „realitatea unitară rațională”, având la bază „raționalitatea multiplu suprapusă”

Un capitol de dogmatică și spiritualitate ortodoxă, la care se simte contribuția creatoare a Părintelui Dumitru Stăniloae, este și cel referitor la raționalitatea lumii.

Părintele Profesor a explicat și dezvoltat, din acest punct de vedere, contribuția fundamentală a unor Sfinți Părinți, între care Dionisie Areopagitul, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Maxim Mărturisitorul și Sfântul Grigorie Palama, iar această contribuție pornește de la elemente de terminologie și se dezvoltă în bogate nuanțări și detalii.

Explicând caracteristicile rațiunilor lucrurilor, Părintele Stăniloae introduce în manualele de dogmatică ortodoxă termenii de rațiuni contingente, dinamice, fertile, elastice, maleabile, flexibile, plasticizate, materializate, justificându-le și explicându-le în adânci detalii teologice. Dacă la nivel de terminologie, Părintele Stăniloae, dezvoltă limbajul Sfântului Vasile cel Mare, al Sfântului Grigorie de Nyssa și al lui Dionisie Areopagitul, insistența asupra semnificației duhovnicești, ascetice, îl situează pe Părintele Profesor pe linia și direcția teologică deschisă de Sfântul Maxim Mărturisitorul, în timp ce sublinierea distincției dintre ființa, energiile și lucrările lui Dumnezeu, îl face un continuator al teologiei palamite.

Totul, spune Părintele Stăniloae, preluând afirmația Sfântului Maxim Mărturisitorul, din cele ce există, este rațional. Numai răul, păcatul și patima sunt iraționale. Nimic din ceea ce a făcut Dumnezeu nu este lipsit de sens și de finalitate duhovnicească înaltă. Toate poartă un sens și conduc spre Sensul lor original, spre Creator. „Tot ce a făcut Dumnezeu, subliniază Părintele Stăniloae, își are o rațiune și o legitimitate în existență, contribuind la armonia Universului. Numai patimile n-au nici o rațiune, deci nici o legitimare și produc tulburare în relațiile dintre fapte. Deci pe nedrept își revendică păcatul o rațiune și încă cu câtă exclusivitate! Își revendică rațiunea prin fraudă, precum prin fraudă există. Se vede de acolo că patima duce o faptură la nimicire. Nu se poate concepe o consolidare veritabilă și eternă a existenței prin patimă”²⁶.

Lumea a fost adusă la existență ca un „întreg armonios, susținut astfel de o raționalitate unitară, care unește în ea rațiunile tuturor părților componente”²⁷.

Lămurind terminologia și explicând înțelesul „predefinirilor” (*proorismoi*) existențelor, din scrierile lui Dionisie Areopagitul, Părintele Stăniloae arată că acest termen nu are sensul de predestinare a modurilor în care se vor mișca existențele, ci „pre-contururile” prin care se disting unele de altele, „forme virtuale” ale lor, existând în Dumnezeu. „Predefinirile” sau „pre-formele” nu sunt

²⁶ Nota 303, la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia...*, volumul III, p. 485.

²⁷ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1987, p. 258.

niște definiții existente de-a gata în Dumnezeu, ci date virtual în gândirea și puterea creatoare a Lui²⁸.

Părintele Stăniloae leagă aceste rațiuni dinamice de caracterul spiritual al omului și de libertatea cu care Dumnezeu a înzestrat ființa umană prin creație. De aceea, ele sunt „pre-contururi”, nu „pre-hotărniciri”, iar evoluția lor este „pre-figurată” în Dumnezeu, nu „pre-determinată”. Omul și lumea au, prin intermediul subiectului uman, posibilitatea alternativei: evoluția în conformitate cu voia lui Dumnezeu, spre îndumnezeire, sau înstrăinarea lor continuă, până la întunecarea rațiunilor dumnezeiești pe care le poartă²⁹. Așadar, aceste rațiuni sunt, datorită libertății umane și posibilității alternativei, *dinamice*, nu statice, în *continuu înaintare, schimbare și spiritualizare*.

Sfântul Grigorie Palama dezvoltă această idee, subliniind sensul dinamic al rațiunilor divine ale lucrurilor. Aceste *proorismoî* sunt „predefinițiile virtuale ale creaturilor, care le susțin în tendința și mișcarea lor spre actualizarea deplină a predefinițiilor lor în virtuale sau paradigme ale creaturilor, la care acestea participă continuu în mișcarea lor de actualizare a formelor lor”³⁰.

De aceea, Dumnezeu este considerat de Sfântul Grigorie Palama, „Forma în formă”, ca principiu sau sursă a formelor, de la Care ființele create primesc puterea de a-și înfăptui propriile lor forme. În fiecare creatură se află activă puterea lui Dumnezeu, dătătoare de formă, care se actualizează o dată cu aducerea la existență a creaturii.

Prin aceste rațiuni, pe care Dionisie și Sfântul Maxim le numesc „bunăvoiri” sau „înaintări binefăcătoare” (*agatopioi proodoi*), Dumnezeu iese din Sine Însuși, creând și conservând cele create și, în același timp, imprimându-le o mișcare de înaintare spre Izvorul lor, Forma lor arhetipală.

Sintetizând învățătura patristică despre paradigmele și rațiunile dumnezeiești³¹, Părintele Stăniloae spune că energiile divine intenționate sunt prezente în lume sub forma acestor „idei” sau „rațiuni” din lucruri, care nu sunt altceva decât „rațiunile lui Dumnezeu, proiectate în oglinda lucrurilor de energiile divine, intenționate”³².

Într-o definiție sintetică, Părintele Stăniloae arată că rațiunile divine sunt „gânduri ale lui Dumnezeu, conform cărora aduce fapăturile la existență prin hotărârea voinței Sale. Rațiunile nu sunt existente, ci gânduri ale lui Dumnezeu, după care sunt create fapăturile, din care unele sunt persoane de adâncimi indefinite. Prin creație, se trece de la planul gândirii la planul ontologic, de la planul fapăturilor gândite de Dumnezeu, la planul existenței lor prin voința lui Dumnezeu”³³.

²⁸ Nota 766, la Sfântul Grigorie Palama, *Tomul aghioritic*, în *Filocalia...*, volumul VII, p. 486.

²⁹ *Ibidem*, p. 487.

³⁰ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dinamica creației în Biserică...*, p. 283.

³¹ Vezi și Pr. Prof. Dr. Nicolae Chitescu, *Paradigmele divine și problemele pe care le ridică ele pentru teologia dogmatică*, în „Ortodoxia”, X (1958), nr. 1, p. 23-60.

³² Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă. Ascetica și Mistica*, Ed. IBMBOR, București, 1992, p. 176.

³³ *Introducere la Ambigua*, p. 28-29.

În ceea ce privește conținutul sau caracteristicile acestor „logoi”, Părintele Stăniloae, în continuitate față de spiritul patristic, vorbește despre: *un sens obiectiv propriu, o cauză, un rost propriu special, o finalitate și o legătură specială cu celelalte lucruri*³⁴. Aceste însușiri nu se schimbă în funcție de judecata omului – păcătoasă sau virtuoasă – față de ele, de capacitatea intelectuală sau idei preconcepute, ci rămân „neatinse” în ele însele, așteptând să fie descoperite. Ele nu sunt produse subiective ale minții omenești, ci rațiuni dumnezeiești obiective³⁵.

Rațiunile lucrurilor sunt, așadar, manifestări ale voinței divine creatoare și proniatoare, Dumnezeu a vrut ca prin crearea lumii să împărtășească iubirea Sa treimică și de aceea a sădit în fiecare lucru o rațiune adâncă, divină. Această rațiune este un dar, o manifestare iubitoare a lui Dumnezeu, ce se cere însă corect și responsabil receptată și actualizată, conform voinței divine iubitoare. Rațiunile lucrurilor sunt ideile lui Dumnezeu cu privire la elementele ce compun lumea, lucruri și ființe, modelele virtuale sau paradigme ale lucrurilor³⁶.

Rațiunile dumnezeiești sunt gândurile inteligibile, inexprimabile, inefabile ale lui Dumnezeu cu privire la creația Sa. Ele nu sunt coeternă cu Dumnezeu, dar sunt totuși veșnice, de o veșnicie relativă, actualizată într-un anumit moment bine definit. Ele nu sunt identice cu ființa divină, nici nu se confundă cu aceasta, ci sunt expresia lucrării ei iubitoare față de lume și față de om, a voinței Sale creatoare și proniatoare. Rațiunile divine subzistă unitar în monada treimică, actualizându-se, devenind rațiuni ale lucrurilor, prin creație sau prin aducerea realității respective la existență.

Paradigmele dumnezeiești rămân în planul transcendent, în timp ce rațiunile lucrurilor sunt coborârile, ieșirile lui Dumnezeu în immanent, în temporal, ca expresie a aceleiași iubiri ale Sale.

Cauzele pentru care Dumnezeu a zidit în firea celor create aceste rațiuni sunt trei:

- 1) pentru a vesti pe Creatorul lor, a fi o mărturie a atotputerniciei și iubirii dumnezeiești, ca de altfel, întreaga creație;
- 2) pentru a fi spre ajutor omului, în aflarea căii spre Rațiunea Personală supremă – Hristos;
- 3) pentru ca nici unul dintre credincioși să nu aibă scuză neștiința, ca și cum lumea – lucruri și semeni – ar fi avut un caracter neelaborat și opac³⁷.

Întreaga creație este, în ființa ei, un mediu de reflectare, de străvedere a transcendenței³⁸. Lumea, în ansamblul ei, precum și fiecare lucru creat de Dumnezeu, au o raționalitate, au fost create cu un scop și spre o anumită finalitate. Scopul general al creației, dat încă de la facerea ei, îl constituie înălțarea ei până la treapta de suport pentru viața duhovnicească, prin intermediul și cu ajutorul

³⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 170.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Idem, *Dinamica creației...*, p. 283.

³⁷ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie...*, p. 222.

³⁸ Pr. Prof. D. Stăniloae, *Simbolul ca anticipare și teme al posibilității icoanei*, în „Studii Teologice”, VII (1957), nr. 7-8, p. 438.

omului. Precum lumea, în ansamblul ei, are vocația de a se înălța spre îndumnezeire prin om, la fel, fiecare din elementele ce intră în componența ei trebuie să slujească drept ajutor în dobândirea desăvârșirii și a îndumnezeirii. Creația și omul au, prin voința divină, o vocație solidară. Descifrând creația, omul se înalță pe sine pe treptele spiritualului, ale duhovnicescului, atrăgând după sine și antrenând în acest dinamism al sfințirii și lumea sau creația.

În ideea de raționalitate a lumii, în general, și a tuturor lucrurilor ce o compun, sunt cuprinse legăturile și relațiile firești, originare dintre lucruri. Numai Dumnezeu există de la sine și prin sine. Creația și lucrurile ei există în virtutea unei legi interioare, manifestată sub forma unei legături între ele. Fiecare lucru creat există pentru și prin altul. Sensul fiecăruia este de a fi suport pentru altceva mai înalt decât el însuși. La baza creației stă tocmai această relație și intercondiționare. Fiecare lucru are un sens propriu, o cauză și o finalitate proprie, dar acestea nu sunt înțelese ca ultimă realitate, ci în legătură cu rațiunile celorlalte lucruri.

Toate lucrurile, împreună cu rațiunile sădite în ele, au menirea de a participa, alături de om, la epectaza către desăvârșire, creația fiind absolut necesară în acest urcuș neîncetat omului, după cum și creația are absolută trebuință de conducere sau guvernare din partea omului. Epectaza creației spre om are sens și finalitate numai dintr-o perspectivă antropocentrică, după cum și lucrarea umană are o adâncă implicație în plan cosmologic.

În cadrul acestui „abis al raționalității creației”³⁹, se desprind mai multe *trepte ale raționalității, o ierarhie a rațiunilor dumnezeirii, ce culminează în Rațiunea supremă sau Rațiunea Personală divină, în Rațiunea Subiect Absolut – Hristos.*

Toate aceste rațiuni sunt ontologice, ca unele ce țin de însăși ființa, de esența lucrurilor create; și eterne, existând în Dumnezeu din veșnicie.

Mai întâi de toate, există un „*logos general al logosurilor unităților*”⁴⁰ și unul „*comun*”. Logosul general este „sensul sau bogăția de sensuri a unui lucru legat de rațiunile și de sensurile tuturor componentelor lui și de toate celelalte lucruri”⁴¹, în timp ce logosul comun sau sensul comun, care, pentru Părintele Stăniloae, este „inepuizabil”, este acel sens care le leagă, un sens de indefinită bogăție spre care înaintează continuu⁴².

La fel, Sfinții Părinți fac distincția între rațiunea strictă a realității respective (*logos*) și sensul ei (*noema*), după cum fac distincția între *logos* și *tropos*, acesta din urmă fiind modul de aducere la împlinire a logosului lucrului sau ființei respective.

Lumea este o „*țesătură rațională*”⁴³ de astfel de *logoi, tropoi și noema*. Creația este structurată pe această raționalitate interioară.

³⁹ Idem, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, p. 273.

⁴⁰ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 234.

⁴¹ *Ibidem*, p. 239.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 226.

În cadrul ei, există *rațiuni inferioare*, ale existențelor inferioare, și *rațiuni superioare*, culminând în om și în Logosul divin. Cele inferioare sunt suport pentru cele superioare, acestea pentru om, iar omul, prin raționalitatea sa, este orientat ontologic spre Rațiunea Supremă.

Părintele Stăniloae vorbește și despre o „*raționalitate inconștientă*”⁴⁴, fără a da, însă, detalii. Este vorba, probabil, de rațiunea așezată în lumea materială și animală, lipsită de spirit și reflexivitate.

Rațiunile lucrurilor sunt, în ultimă instanță, nu simplu materiale, ci duhovnicești, îmbogățindu-se și spiritualizându-se una pe alta, prin legătura organică dintre ele. Părintele Stăniloae explică astfel această intercondiționare materială și spirituală dintre rațiunile lumii: „Rațiunile inferioare nespirtuale ale creațiunii sunt implicate în Dumnezeu în rațiunile treptelor spirituale ale creațiunii. Ierarhia existențelor create implică o încordare a treptelor inferioare în cele superioare. Treptele inferioare sunt o condiționare pentru cele superioare, iar treptele superioare au menirea să spiritualizeze pe cele inferioare în cele superioare. Treptele inferioare sunt o condiționare pentru cele superioare, iar treptele superioare au menirea să spiritualizeze pe cele inferioare sau prin participarea lor la spiritualitatea de care sunt capabile să le îndumnezeiască și pe acelea. Toate treptele existenței create participă în ultimă analiză la Rațiunea divină ca una. Pe măsură ce creaturile participă mai mult la Dumnezeu, treptele inferioare ale lor sunt mai luminate de cele superioare și în ultimă instanță îndumnezeite de Logosul divin”⁴⁵.

Rațiunile inferioare trebuie să fie suport pentru cele superioare, spirituale, și toate acestea trebuie să ducă, asemenea unei piramide, către Rațiunea Supremă, Logosul dumnezeiesc.

Există rațiuni particulare și rațiuni generale sau rațiuni obiecte ale lucrurilor, rațiunea subiect a omului și Rațiunea Subiect a lui Dumnezeu. Raționalitatea lumii materiale, arată Părintele Profesor, își descoperă un sens prin faptul că se completează cu raționalitatea subiectului uman⁴⁶.

Fiecare dintre ele trebuie să conducă spre cele de deasupra lor și toate să se reunifice în Dumnezeu. Părintele Stăniloae preia comparația pe care o face Sfântul Maxim și potrivit căreia lumea se aseamănă cu o *piramidă*, la baza căreia se află rațiunile inferioare, particulare, rațiunile obiecte ale lucrurilor, conducând spre rațiunile subiect umane și având în vârf Rațiunea Supremă – Hristos. Aceasta ne arată că lumea are o raționalitate „multiplu suprapusă”⁴⁷.

Deși sunt *ontologice, arhetipale, eterne*, rațiunile dumnezeiești ale lucrurilor nu sunt finite, statice și sterile⁴⁸, ci *fertile, dinamice și maleabile*⁴⁹. *Raționalitatea multiplu suprapusă* a lumii este *elastică*, nu statică; *contingentă, flexibilă și*

⁴⁴ *Ibidem*, p. 248.

⁴⁵ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ambigua...*, p. 81.

⁴⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 238.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 224.

⁴⁹ *Ibidem*.

*maleabilă, dinamică, plasticizată și materializată*⁵⁰. Ele nu sunt statice și rigide, ci fertile, de aceea Părintele Stăniloae vorbește despre aceste „sinteze naturale”, ca fiind într-o continuă mișcare de descifrare și transcendere a sensului lor specific, spre descoperire a relației lor cu celelalte existențe și ale tuturor cu Rațiunea culminantă.

Raționalitatea lumii este elastică, arată Părintele Dumitru Stăniloae, pentru că „Dumnezeu a implicat în această raționalitate, în același timp permanentă și elastică a lucrurilor și în posibilitatea cunoașterii și folosirii ei conștient-raționale de către om –, adică într-un mod continuu mai adecvat trebuințelor lui de ordin material și spiritual și comunitar în continuă creștere – sensuri mereu noi ale lucrurilor și ale ființei umane”⁵¹.

Ea este maleabilă, flexibilă și dinamică, având multiple virtualități⁵² și „sensuri inepuizabile”⁵³, pe care omul are datoria de a le descoperi, actualiza și dezvolta. Caracterul acesta maleabil și flexibil al raționalității lumii satisface setea și suplețea spiritului uman, „corespunde indefinitelor virtualități ale rațiunii, imaginației și puterii umane creatoare și progresive”⁵⁴. Ea capătă, însă, un sens deplin doar atunci când, în actualizarea și dezvoltarea ei, rațiunea umană se conduce după principii morale responsabile în raport cu Dumnezeu, cu semenii și cu lumea”⁵⁵.

Părintele Stăniloae distinge, conform scrierilor patristice, o *dublă raționalitate: materială sau biologică, fizică și spirituală*. Raționalitatea naturală este prima treaptă a scării pe care urcăm spre sensurile tot mai înalte ale celor ce există. Lumea însăși este definită de teologul român a fi „o realitate unitară rațională, existând pentru dialogul interuman, ca o condiție pentru creșterea spirituală a omului, pentru dezvoltarea umanității”⁵⁶.

Părintele Stăniloae distinge și două etape în descifrarea acestor rațiuni: pornind de la rațiunile inferioare, particulare, stricte, spre cele superioare și generale, iar de la acestea, spre Rațiunea culminantă.

La început, omul descoperă rațiunile lucrurilor prin descoperirea folosului lor material, iar de la acesta, trebuie să treacă la căutarea sensului lor mai înalt, la explicarea rostului lor spiritual. Lucrurile sunt raționale, potrivit acestei duble funcționalități a lor: de a fi de folos omului pentru a se întreține biologic, dar și spre sporirea sau progresul duhovnicesc, prin descifrarea și conformarea la sensurile lor tot mai înalte și Sensului ultim al tuturor – Dumnezeu⁵⁷.

Această teologie a dialogului, a relației, specifică gândirii Părintelui Stăniloae, se întâlnește și în explicarea raționalității lumii. Lucrurile, persoanele și chiar

⁵⁰ *Ibidem*, p. 248.

⁵¹ *Ibidem*, p. 241.

⁵² *Ibidem*, p. 238.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 246.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 237.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 243.

fiecare împrejurare sau eveniment al vieții sunt văzute în logica și raționalitatea lor, ca elemente ale relației interumane și interpersonale. „Nu numai lucrurile și persoanele sunt întruchipări ale rațiunilor lui Dumnezeu Cuvântul, subliniază Părintele Stăniloae, ci și toate cele ce se întâmplă din complexele întâlniri dintre ele. Prin fiecare împrejurare în care ajungem, ne întâmpină un gând al lui Dumnezeu, deci și un apel al Lui să răspundem cu o lucrare corespunzătoare a noastră”⁵⁸.

Descoperirea raționalității lor și punerea în lucrare înseamnă a înțelege că toate lucrurile și persoanele sunt date nouă de Dumnezeu și trebuie să I le întoarcem Lui, într-un dialog neîncetat al iubirii cu fapta⁵⁹.

Subiectivizarea rațiunilor obiective ale lucrurilor

Dumnezeu a sădit, prin creație, în fiecare lucru și în lumea întreagă, rațiuni dumnezeiești, care să o ajute, prin intermediul omului, să-și împlinească scopul ei, acela de a deveni biserică și rai pământesc. Descoperirea acestor rațiuni îl ajută pe om să progreseze duhovnicește, până la îndumnezeire, iar în acest urcuş continuu spre Dumnezeu este atrasă și lumea materială. Astfel, lumea devine o adevărată scară spre cele cerești.

Rațiunile lucrurilor, precum am văzut, sunt obiective, gânduri definite ale lui Dumnezeu cu privire la lume și om. De aceea, în esența lor, ele nu sunt alterabile. Această contemplare a rațiunilor obiective a fost însă întunecată de păcatul strămoșesc și este pervertită prin fiecare păcat personal.

Omul nu a stăruit în starea de fericire și dreptate originară, ci, ispitit de diavol, a crezut că poate lua locul Creatorului său, în limbajul Sfântului Maxim Mărturisitorul, văzând că roadele lucrurilor materiale ale lumii sunt „plăcute la vedere și cu roade bune de mâncat”, a așezat creația în locul Creatorului, a îndumnezeit lumea materială, în loc de a acorda cinstea cuvenită Celui ce a făcut-o.

Răul inițial, consideră Sfântul Părinte, a constat în necunoașterea cauzei celei bune a lucrurilor. Acesta, orbind mintea omenească, dar deschizând larg simțirea, l-a înstrăinat pe om cu totul de cunoștința lui Dumnezeu și l-a umplut de cunoștința pătimasă a lucrurilor ce cad sub simțuri. Împărtășindu-se deci omul fără măsură de aceasta numai prin simțire, asemenea dobitoacelor necuvântătoare și aflând prin experiență că împărtășirea de cele sensibile susține firea lui trupească și văzută, a părăsit frumusețea dumnezeiască menită să alcătuiască podoaba lui spirituală și a socotit zidirea văzută, drept Dumnezeu, îndumnezeindu-o datorită faptului că e de trebuință pentru susținerea trupului; iar trupul propriu legat prin fire de zidirea luată drept Dumnezeu, l-a iubit cu toată puterea. Și așa, prin grija exclusivă de trup, a slujit cu toată sânguința zidirii în loc de Ziditor⁶⁰.

Părintele Stăniloae, interpretând acest eveniment din istoria umanității, derivă căderea în păcat a primilor oameni din setea de infinit a ființei umane.

⁵⁸ Nota 871, la Sfântul Ioan Scărarul, *op. cit.*, p. 396.

⁵⁹ Nota 966, la Sfântul Ioan Scărarul, *op. cit.*, p. 449.

⁶⁰ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *op. cit.*, p. 34.

Omul, spune Părintele Profesor, n-a voit să se mulțumească cu această participare la infinit, ci a voit să devină el însuși centrul infinitului sau a crezut că este un asemenea centru, lăsându-se amăgit de setea după infinit a firii sale⁶¹. În loc să se mulțumească să rămână și să progreseze în comunicarea cu adevăratul infinit, cel divin – a voit să devină el însuși infinitul. În loc să-și astâmpere setea de infinit căutând infinitul ca fiind ceva deosebit de sine, dar în relație cu el, a căutat să adune toate în jurul său, ca în jurul unui centru. Astfel a ajuns să mute centrul de la Dumnezeu nu la el, așa cum ar fi vrut, ci la lumea materială, pe care a îndumnezeit-o⁶². El nu a reușit să rămână în explorarea semnificației curate a creației, în descoperirea și actualizarea continuă a transparenței ei, a tainei spirituale legate de lume și de semeni, ci a căzut în grosimea de suprafață a naturii, a sa și a semenilor săi, care se depistează și se satisface prin folosirea trupestă a naturii și scoaterea trupului de sub puterea spiritului, prin căutarea plăcerii, dar în fond, prin căderea în împătımirea egoistă și oarbă de suprafața pur materială a lumii⁶³.

Păcatul originar a constat în dorința de autonomie a omului, dorința de a se conduce singur, în vederea propriei sale plăceri. Apoi, încercând să rupă lanțul sau cercul vicios plăcere-durere, omul caută și încearcă să se arunce cu toată puterea și cu brațele larg deschise spre plăcere și să fugă cu toată puterea de orice i-ar putea pricinui durere. Plăcerea trupului provoacă durere sufletului, după cum bucuriile duhovnicești se dobândesc la capătul unei aspre nevoițe trupesti. Iată cum explică acest mare adevăr spiritual Părintele Stăniloae: „Simțirea durerii cu trupul poate produce o simțire de bucurie în suflet și simțirea plăcerii cu trupul, o simțire de tristețe în suflet. Mai precis, în suflet se produce o sfâșiere. Are și el, pe de o parte o plăcere de pe urma plăcerii trupesti, dar în el se ivește totodată o revoltă împotriva acestei plăceri care caută să-l cucerească cu totul (...). În baza unității de persoană, lucrările sufletești și trupesti nu pot fi despărțite, dar unele pot fi dominate de celelalte sau poate apărea o sfâșiere trăită de unitatea persoanei”⁶⁴.

Păcatul alterează radical viața umană. Lucrarea tuturor facultăților sufletești ale omului este grav perturbată. Rațiunea, altădată luminată de har, s-a imprimat de chipurile lucrurilor. Voința a slăbit, iar sentimentul s-a pervertit. Păcatul, ca eșec existențial, a provocat o sciziune la nivelul ființei umane. El s-a interpus, asemenea unui adevărat perete, ca o ceață și un întuneric ce opacizează creația. Omul, robit astfel celor materiale, nu mai reușește să descopere, prin acest păienjenis păcătos al sufletului său, rațiunile clare, prime și curate ale tuturor, ci pe toate le plasează într-o ierarhie personală, la baza căreia stă filavtia, iubirea păcătoasă de sine, dorința de a-și provoca tot mai multe și cât mai intense plăceri de origine materială. Omul s-a lipsit astfel de latura văzută, materială a lumii.

Lucrurile și ființele se justifică pentru o astfel de rațiune dobitocească doar în măsura în care nu lezează această ierarhie și procură plăceri tot mai numeroase. Dumnezeu ei este materia și robit acesteia, el se oprește la explorarea învelișului

⁶¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă...*, p. 57.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Idem*, *Chipul nemuritor...*, p. 264.

⁶⁴ Nota 349, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, p. 219.

exterior al lucrurilor și al persoanelor, nemișcându-se să pătrundă în miezul lor, să sesizeze sensurile lor adânci, rațiunile lor duhovnicești. Simțirea, arată Părintele Stăniloae, „nu este preocupată să caute legăturile între rațiunile lucrurilor văzute sau măcar de a privi un lucru în integritatea lui unitară, deplin încadrat în rațiunea lui proprie, ci își limitează interesul la un aspect parțial, atrasă de plăcerea ce i-o făgăduiește acel aspect”⁶⁵. Lumea devine, astfel, utilă și utilizabilă doar la nivelul material.

O astfel de viziune asupra creației operează o gravă reducere: *subiectivizarea rațiunilor obiective, duhovnicești și obiectivizarea rațiunii subiect umane*. Existența lucrurilor este subiectivizată, este adaptată intereselor lui pătimase, legate de satisfacerea poftelor și plăcerilor sale trupești, iar persoanele sunt percepute ca niște simple obiecte, ce trebuie să-i împlinească aceste dorințe păcătoase nestăvilite. Omul nu este perceput în calitatea sa de subiect, de persoană, purtătoare a chipului lui Dumnezeu, ci este o simplă unealtă, ca și lucrurile, prin intermediul căreia pătimasul caută să-și satisfacă dorințele sale înjositoare, într-o continuă progresie.

Pentru o rațiune care a căzut în robia patimilor, viziunea lumii suferă modificări grave: rațiunile adânci, spirituale, dumnezeiești, ale lucrurilor se acoperă, se întunecă, fiind percepută, din cauza patimii, numai latura materialistă și de utilitate trupească a acestora; însușirile materiale, fizice, ale lucrurilor fac zid care acoperă orice vedere mai departe de aspectul lor fizic. Lumea devine pentru cel pătimas exclusiv materială și utilă sau utilizabilă exclusiv trupește. În același timp, rațiunile obiective sunt înlocuite cu motivații subiective, pătimase⁶⁶.

Totul, lume și oameni, este reductibil la uz, la aspectul material, trupesc. De aceea, pătimasul este un permanent nemulțumit, pentru că el nu-și poate împlini niciodată deplin poftele sale. Lumea și trupul sunt finite și sărace în posibilități, fără lucrarea dăătoare de sens a spiritului. Omul pătimas, spune Părintele Stăniloae, „se află într-o continuă preocupare cu nimicul, căci caută să-și astâmpere setea înfinită cu nimicul patimilor sale, o dată ce obiectele pe care le înghit acestea se transformă în nimic, fiind prin firea lor reductibile la nimic. De fapt, patima are prin fire de-a face numai cu obiecte, iar pe acestea le caută numai pentru că pot fi complet sub stăpânirea eului, la discreția lui. Dar obiectele sunt prin firea lor finite, atât ca izvoare de satisfacție, cât și ca durată, trecând ușor în neexistență, prin consumație. Chiar când patima are nevoie și de persoana umană pentru a se satisface, o reduce și pe aceasta la caracterul de obiect, sau vede și folosește din ea numai latura de obiect, scăpându-i adâncurile indefinite ascunse în latura de subiect”⁶⁷.

Astfel, omul ajunge să se zbată într-un cerc vicios din care nu poate ieși decât printr-un efort ascetic intens, care presupune dreaptă socotință cu privire la trup și suflet, la lume și semeni. Prin aceasta, rațiunea îmbibată de simțire se curăță și își redobândește puterea firească de apreciere și discernere.

⁶⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă...*, p. 69.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 171.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 56.

Lumea – pom al cunoștinței binelui și răului; „pedagog spre Hristos” sau „cale spre iad”

Creția ne oferă cunoștința binelui și a răului. Ea este acel pom al cunoștinței, pe care Dumnezeu l-a așezat în rai, alături de pomul vieții, pentru a solicita libertatea umană. Părintele Stăniloae preia din acest punct de vedere concepția Sfântului Grigorie de Nyssa, a Sfântului Vasile cel Mare și a Sfântului Maxim Mărturisitorul, potrivit căreia cei doi pomi pot fi identificați cu Dumnezeu și omul; cu pomul vieții și cu pomul pricinuitoare de moarte; cu pomul înțelepciunii sau al rațiunii și cu pomul simțirii; cu mințea și cu simțirea.

În lucrarea sa *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Părintele Stăniloae accentuează această idee, spunând că, potrivit Părinților Bisericii, prin ambii pomi se înțelege aceeași lume: atunci când lumea este privită cu o minte înduhovnicită, ea este pomul vieții și ne pune în legătură cu Dumnezeu; privită, însă, printr-o simțire ruptă de Dumnezeu, ea devine pomul cunoștinței binelui și răului⁶⁸.

Gustând din acest al doilea pom, lumesc, aducător de moarte, al simțirii, omul a rămas la suprafața lucrurilor, la învelișul lor material, la utilitatea lor exclusiv trupească, fizică, întrucât simțirea oarbă, căutând doar satisfacerea poftelor sale, nu califică moral lucrurile și nu descoperă rațiunile lor superioare. De aceea, pomul acesta al cunoștinței binelui și răului s-a transformat într-un „pom al neascultării”, al îndepărtării de Dumnezeu.

Creția, spune Părintele Stăniloae, tâlcuind această învățătură patristică, „e pomul cunoștinței binelui și răului, pomul de încercare. Dacă îi contemplăm frumusețea, pentru a lăuda pe Făcătorul lui, ne mântuim, dacă socotim că rodul lui e pur și simplu lucru de mâncare, ne pierdem”⁶⁹. Ea este piatra de încercare, mijloc de exersare spirituală, prin care omul poate să repare la nivel personal greșeala primilor oameni, care nu au știut să vadă în creație valoarea ei adevărată, căzând în robia ei.

Părintele Stăniloae dezvoltă această idee, arătând că lumea este un „rai virtual, pentru cei ce pot să vadă prin lucruri rațiunile dumnezeiești ale lor”⁷⁰. Un rai în care sunt două raiuri: unul lăuntric și unul exterior lui. La început, amândouă erau deschise. Păcatul le-a închis, dar ele pot fi deschise iarăși, cel interior, prin virtuți, cel din afară, prin contemplarea rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor. Cel din afară, însă, nu se poate deschide decât prin deschiderea raiului lăuntric⁷¹.

⁶⁸ Idem, *Trăirea lui Dumnezeu în Ortodoxie*, Ediția a II-a. Prefată de Pr. Prof. Ilie Moldovan. Antologie, studiu introductiv și note de Sandu Frunză. Postfată de Pr. Lect. Univ. Drd. Ioan Chirilă, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000, p. 33.

⁶⁹ Idem, *Spiritualitatea Ortodoxă...*, p. 166.

⁷⁰ Nota 577, la Cuviosul Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, în *Filocalia...*, volumul VI, p. 358.

⁷¹ Nota 579, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, p. 358.

Din calitatea aceasta a lumii de pom al cunoștinței binelui și răului se desprinde și atitudinea pe care trebuie să o aibă creștinul în relația sa cu lumea, o atitudine de înfrânare și discernământ, o conduită euharistică față de creație, adică de primire a ei ca pe un dar de la Dumnezeu, cu recunoștință și cu mulțumire, și de împărtășire de ea spre slava lui Dumnezeu și spre folosul general uman, trupesc și duhovnicesc.

Lumea trebuie să fie un mediu prin care omul crește spiritual și în care se oglindește Dumnezeu, un spațiu al iubirii libere, al dialogului și comuniunii depline. Omul trebuie să fructifice, prin discernământ, toate aceste bunăvoiri ale lui Dumnezeu, manifestate în creație. Lipsa de discernământ, egoismul în relația omului cu lumea, o sterilizează, o otrăvește, împiedicând creșterea spirituală și intuirea Creatorului⁷². Omul are datoria de a o valorifica în mod creator și responsabil. Asupra tuturor, el este chemat să-și pună, să-și imprime, acea „pecete valorificatoare” – munca, formă a ascezei de bunăvoie.

De aceea, spune Părintele Stăniloae, deasupra raporturilor noastre cu lumea se află *o cruce generală*, căci Dumnezeu a dispus ca lucrurile să poarte o astfel de cruce, care să ne deschidă ochii și calea spre Dumnezeu⁷³.

Lumea poate fi, astfel, cale, drum, punte spre Dumnezeu, atunci când reușim să pătrundem dincolo de materialitatea ei, după cum atunci când o consumăm pur biologic, fizic, pentru plăcere, ea devine un veritabil dușman al lui Dumnezeu, ca una ce dă prilej păcatului sau dușmăniei omului față de Dumnezeu⁷⁴. Din acest motiv, scrierile ascetice condamnă „prietenia cu lumea”, recomandându-ne „fuga lăuntrică de ea”, „retragerea interioară din lume”, „omorârea cugetării cu privire la lume”.

Contemplată în rațiunile ei adânci, lumea este, cum ne arată Părintele Stăniloae, „pedagog spre Hristos”⁷⁵. Privită doar din punct de vedere al utilității ei practice, reductibile la materie, ea devine o „cale spre iad”⁷⁶, dovedindu-și caracterul ei de „amăgitoare” și „ispititoare”.

În acest sens negativ, lumea este socotită a fi „cele contrare firii”⁷⁷, păcatele și patimile umane; „dușman”⁷⁸ și „moarte”⁷⁹. Din această perspectivă vorbește Părintele Stăniloae despre „*caracterul antropologic al cosmosului*” și despre „*caracterul cosmologic al patimilor și al virtuților umane*”⁸⁰, în sensul că acestea nu au urmări strict limitate la nivelul persoanei, al eului, ci efectele lor se răsfrâng asupra semenilor și a lumii. În timp ce păcatele alterează lumea, o întunecă, o „demonizează”, virtuțile îi redau curăția și transparența, îi restabilesc sensul ei adânc, de „dar” și de mediu al dialogului dintre Dumnezeu și om.

⁷² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 224.

⁷³ Idem, *Crucea și înnoirea creației...*, p. 467.

⁷⁴ Nota 372, la Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete...*, p. 230.

⁷⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă...*, p. 166.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ Nota 309, la Cuviosul Isaia Pustnicul, *op. cit.*, p. 154.

⁷⁸ Nota 372, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, pp. 230-231.

⁷⁹ Nota 331, la Cuviosul Isaia Pustnicul, *op. cit.*, p. 163.

⁸⁰ Nota 184c, la Sfântul Isaia Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, în *Filocalia...*, volumul X, p. 170.

Printr-un complex proces de asceză, omul reușește să înlăture această negură de pe ochii sufletului său, să redescopere, încetul cu încetul, sensurile mai adânci ale lucrurilor, rostul lor duhovnicesc, rațiunile dumnezeiești. Această redescoperire a rațiunilor prime pornește, precum am văzut, de la sesizarea, mai întâi, a folosului lor fizic, natural, biologic, pentru ca apoi să se ajungă la vederea valorii lor duhovnicesci, de trepte spre rațiunile generale, personale și spre Rațiunea Supremă.

Aceasta presupune lepădare de poftă, convertirea sau sublimarea afectelor și a simțurilor, supunerea lor rațiunii, de data aceasta o rațiune restaurată și întărită în lucrarea ei curată, în legătură cu Rațiunea dumnezeiască.

Partea irațională sau pătimitoare trebuie să se supună celei raționale, trupul să urmeze calea ascezei sufletului, adunându-se din risipirea și împrăștierea simțurilor. Simțurile înduhovnicite devin din tentacule ale lumii exterioare și ale păcatului, din organele de percepere a lumii exterioare și din cauze ale căderii, căi de reflectare a lăuntricului, a frumuseții și bogăției spirituale a sufletului, legate permanent de frumosul divin.

Pomul acesta al lumii are, așadar, deasupra sa, asemenea unei biserici tainice, mistice, *crucea*, semn că atunci când nu știe să o folosească rațional, creația, din biserică și rai, devine pentru cel păcătos, loc de chin și iad înainte de iadul veșnic.

Organul, facultatea și modul redescoperirii rațiunilor prime ale lucrurilor

Referindu-se la organul de sesizare a acestor rațiuni dumnezeiești, Părintele Dumitru Stăniloae face referire la *cugetare* și, în termenii contemporani, la *rațiunea analitică*. Rațiunea este o putere practică, prin care judecăm ce e bine de făcut și ce nu⁸¹, iar cugetarea – funcția prin care sunt văzute și cunoscute aceste rațiuni.

Și din acest punct de vedere, considerațiile Părintelui Stăniloae sunt de mare actualitate, putând fi socotite o încercare fericită de apropiere a noțiunilor și terminologiei duhovnicesci de cele ale științei contemporane, în domeniul gno-seologiei și al epistemologiei.

„Înțelegerea (*noeros*), arată Părintele Stăniloae, nu înseamnă în gândirea Părintilor ceea ce înseamnă pentru noi: o simplă înțelegere prin cugetare a unui anumit lucru. Ci participarea la o ordine obiectivă mai presus de simțuri. Pe aceasta se bazează toată concepția Sfântului Simeon despre «simțirea» realității spirituale, cu care intrăm în contact cu mintea sau cu înțelegerea. Întrucât mintea sau înțelegerea a pierdut pentru omenirea mai nouă, sensul de organ de «vedere», de «simțire» a unei lumi spirituale obiective, sau sensul de contact cu ea, poate că ar trebui să folosim mai mult termenii de «simțire a minții» și de «vedere» (contemplare), pe care îl foloseau, de asemenea, părinții, pentru actul de sesizare a realității obiective spirituale. Aceasta este un fel de capacitate de sesizare a

⁸¹ Nota 102, la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie...*, p. 474.

realității spirituale cu toată ființa noastră. Simți prezența spiritului cuiva și caracterul lui prin ființă ca printr-un organ total care nu e identic deci cu rațiunea sau cu cugetarea discursivă. E o «înțelegere» într-un alt sens, decât pur intelectual. E o înțelegere, care e în același timp o «simțire», un contact, al realității cunoscute în modul acesta, cum zice Sfântul Simeon. Părinții o considerau ca ținând de minte sau de spiritul uman, numindu-o «înțelegere» în sensul acesta⁸².

Pentru unii scriitori creștini experimentali (Sf. Simeon Noul Teolog, Sfântul Grigorie Palama), înțelegerea adevărată vine din vedere sau contemplare, din contactul direct cu realitatea cunoscută, din experiență și simțire. De aceea, în limbaj creștin, mintea, rațiunea, semnifică atât organul de sesizare, cât și funcția și lucrarea lui, dar acestea nu sunt pur intelectuale, de sesizare a unui înțeles abstract, ci de simțire a realităților obiective⁸³.

În *Spiritualitatea Ortodoxă*, Părintele Stăniloae numește acest proces, deoptrivă rațional și duhovnicesc, „intuiția fulgerătoare a esențelor lucrurilor și a valorilor faptelor”⁸⁴. Ea apare la sfârșitul ascezei, în stare de nepătimire, adică atunci când ajungem să privim lucrurile în înțelesurile lor simple, adânci și prime, adică în rațiunile lor duhovnicești, neafectate de patima noastră⁸⁵. Rațiunea analitică este atunci curățită și luminată de o înțelegere intuitivă a lucrurilor.

Am văzut deja că descoperirea, descifrarea și actualizarea rațiunilor obiective ale lucrurilor are două etape generale. Cea dintâi presupune sesizarea raționalității proceselor fizico-biologice ale naturii, ajungându-se prin transcenderea ei la cea de-a doua treaptă: actualizarea rațiunilor duhovnicești superioare ale lucrurilor, în interdependență de rațiunile generale, suprapuse, ale lumii, spre intuirea Rațiunii Supreme.

Această primă treaptă este absolut necesară, însă nu este suficientă, pentru că lumea materială este încărcată și bogată în sensuri înalte, spirituale. Ea are o structură simbolică și de aceea cunoașterea fizică este doar primul stadiu al cunoașterii ei. Caracterului sau structurii de simbol al lumii îi corespunde, astfel, o cunoaștere simbolică, prin trăire spirituală și privire duhovnicească. Sau, în limbaj ascetic, *contemplarea naturală*, *gnoza naturală* sau *theoria fizică* trebuie să conducă spre contemplarea „în duh”, spre vederea și unirea cu Dumnezeu. *Theoria* trebuie să ducă la *theologie*.

Părintele Stăniloae definește, în duh patristic, contemplația naturală: „vederea rațiunilor dumnezeiești ale lucrurilor din natură și prin aceasta vederea lor curată și înțelegerea lor plină de taină în infinitatea lui Dumnezeu, după câștigarea primei nepătimiri, adică după ce credinciosul nu mai privește cu lăcomia care mărginește lucrurile și cu ispita care vrea să le stăpânească ca obiecte de sine stătătoare și care-i pot aparține exclusiv”⁸⁶.

⁸² Nota 302, la Sfântul Simeon Noul Teolog, *A cincea cuvântare morală*, în *Filocalia...*, volumul VI, p. 185.

⁸³ Nota 305, la Sfântul Simeon Noul Teolog, *op. cit.*, p. 191.

⁸⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Spiritualitatea Ortodoxă...*, p. 177.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Nota 405, la Cuviosul Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete...*, p. 251.

Superioară acesteia, cunoștința adevărată, adevărata cunoaștere a rațiunilor interioare, se obține doar în stare de nepătimire, atunci când sufletul, „eliberat de greutatea patimilor și-a regăsit aripile, care sunt argintate sau curate de patimi. El poate zbura acum prin lucruri dincolo de caracterul lor de obiecte mărginite în ambianța infinită a Persoanei lui Dumnezeu”⁸⁷. Iar această cunoștință este premisă a „teologiei de taină”, a unirii cu Dumnezeu, dincolo de orice cunoaștere a lucrurilor ca existențe deosebite⁸⁸.

Rațiunea analitică a devenit pe această treaptă „înțelegere simțitoare” sau „simțire înțelegătoare”. Mentea s-a coborât în inimă și acolo s-a adâncit în contemplarea raiului interior și a celui supraființial.

Așa înțelegem cuvintele duhovnicești ale Părintelui Stăniloae, potrivit cărora adevărata cunoaștere a lumii o au sfinții. Din această cunoaștere curată, nepătimitoare, intuitivă, prin iubire și unire, provine transparența luminoasă a celor buni și sfinți și fața întunecoasă a celor răi, căci pe fața lor, în ochii lor, se văd gândurile lor. În timp ce în lumina feței sfinților se vede lucrarea Duhului Sfânt din ei, în fețele întunecate și întunecoase ale celor răi se citesc păcatele lor, căci, adaugă Părintele, „mai ales sfinții văd stările oamenilor, pe când cei păcătoși nu văd lumina din sfinți, pentru că privirea ei îi face și mai întunecați”⁸⁹. Sfinții văd lucrurile în lumina lor interioară și în strălucirea ei originară, ca unele luminate de Logosul dumnezeiesc, sensul suprem și lumina intrinsecă a tuturor.

Omul, avea să spună Părintele Stăniloae, într-un alt loc, „vede lumea potrivit cu starea lui. Starea omului influențează vederea ochilor, auzul urechilor, care proiectează peste lucruri înfățișări ce răspund stării lui sufletești. Dacă el se face mărginit prin preocuparea de plăceri, vede lucrurile în mărginirea lor și nu vede prin ele rațiunile lor infinite în Dumnezeu Cel infinit”⁹⁰.

Descoperirea rațiunilor duhovnicești ale lucrurilor este, precum ne arată Părintele Dumitru Stăniloae, o datorie și o responsabilitate a omului, o dată ce este singura ființă din lumea creată văzută, capabilă de un astfel de proces rațional și duhovnicesc.

Descoperirea acestor rațiuni echivalează cu descoperirea adâncilor sensuri ale lumii și ale existenței umane, a trăsăturilor chipului lui Dumnezeu în ființa umană, a responsabilității față de el, de lume, de semeni și de Dumnezeu. Descoperă lumea a fi o scară spre Dumnezeu și tinde spre comuniunea absolută cu El.

Trupul – „cel mai complex sistem de raționalitate plasticizată”

Omul este „spirit întrupat”⁹¹, trup însuflețit.

Prin trupul său, el se află în legătură strânsă cu lumea materială, căreia îi poate deveni rob, atunci când se atașează de ea și de lucrurile și persoanele pe care le

⁸⁷ Nota 452, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, p. 278.

⁸⁸ Nota 451, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, p. 278.

⁸⁹ Nota 358, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, p. 225.

⁹⁰ Nota 377, la Cuviosul Nichita Stithatul, *op. cit.*, p. 232.

⁹¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 266.

cuprinde. La fel, însă, prin discernământ, se poate detașa de ea, nu în sensul renunțării la ele, ci al înălțării deasupra lucrurilor ei finite și a doririi lor. Aceasta arată că între trup și lume există o legătură puternică, care poate aluneca ușor în robie față de cele materiale.

Trupul este legat de lumea creată, dar se deosebește de aceasta tocmai prin faptul că el este unit prin ființă cu sufletul. Criteriul care îl face superior oricărei forme de materie este prezența sufletului în el, „inserarea intimă a spiritului în el”⁹², faptul că el este străbătut de suflet.

În această relație strânsă cu natura, cu lumea materială, stă posibilitatea căderii trupului în păcatele și patimile grosiere, legate de materie. Legătura lui cu lumea îi dă posibilitatea alternativei – de a deveni, alături de suflet, suport al vieții îndumnezeite sau, dimpotrivă, de a cădea într-o viață animalizată, prin iraționalitatea mișcărilor și lucrărilor ei, atunci când „astupa” privirea și originea lor comună – îndumnezeirea. Trupul poate deveni astfel îndumnezeit sau „animalizat”⁹³.

Dacă în prima situație, unirea sa cu sufletul îl înalță spre cele spirituale și dumnezeiești, în cea de-a doua situație, el se coboară, iese din orizontul larg și înalt, al spiritului, deschis infinitului, autocomplăcându-se și automulțumindu-se cu cele materiale.

Această dualitate este, precum arată Părintele Stăniloae, cauza unei „drame”, trăită dureros. Trupul ne este, pe de o parte, necesar și bun, dar pe de altă parte, pricină de suferință și de osândă. Dacă îl lăsăm să se scufunde în plăceri, acestea sunt efemere și urmate de dureri temporale și veșnice. Dacă îl oprim de la satisfacerea lor, aceasta înseamnă pentru el tot durere. Singura cale de a evita ambele extreme, este discernământul și înfrânarea⁹⁴.

Părintele Stăniloae definește trupul a fi „materie subiectivizată, participând la spirit ca subiect”⁹⁵, raționalitatea plasticizată în maxima ei complexitate. El este „raționalitate plasticizată ca obiect”⁹⁶, o „raționalitate palpabilă, concretă, specială, în legătură cu raționalitatea palpabilă, concretă, a naturii”⁹⁷. În trupul omului, raționalitatea plasticizată își atinge complexitatea maximă, de aceea el reprezintă „cel mai complex sistem de raționalitate plasticizată”⁹⁸.

Între trup și suflet există o legătură de ființă și destin. Ambele au fost create de Dumnezeu și au vocația de a se realiza împreună, dobândind îndumnezeirea sau calitatea omului întreg de Dumnezeu prin har și lucrare.

Potrivit credinței creștine, arată Părintele Stăniloae, „trupul e într-un mod particular interior spiritului, participând prin aceasta la viața spiritului, depășind planul biologic și fizico-chimic. În trup, raționalitatea capătă o complexitate particulară, datorită bogăției spiritului din el. La rândul ei, raționalitatea spiritului

⁹² *Ibidem*, p. 265.

⁹³ *Ibidem*, p. 164.

⁹⁴ Nota 509, la Sfântul Ioan Scărarul, *op. cit.*, p. 247.

⁹⁵ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul I, p. 252.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 257.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 258.

însuși se actualizează, într-o complexitate de mare finețe și subtilitate, în lucrarea lui asupra trupului”⁹⁹.

Părintele Stăniloae numește, în stil patristic, trupul „vecinul sufletului”¹⁰⁰ și, în această calitate a sa, trupul eliberează sufletul din singurătatea lui¹⁰¹, o singurătate care, atunci când trupul se ocupă exclusiv de cele materiale, este „groaznică”.

Astfel, trupul nu se poate înțelege fără spiritul care l-a organizat și îl străbate¹⁰². Precum rudenția sa cu lumea face posibilă căderea și înrobirea sa față de cele ale lumii, tot așa, relația sa ființială cu sufletul îl poate deschide lumii spirituale, într-o expectază spre îndumnezeire.

Referindu-se la destinația trupului, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae arată că vocația sa este ca spiritul uman să lucreze prin el la transfigurarea sau spiritualizarea întregului cosmos, a întregii naturi. El trebuie înnobilit și transfigurat sau spiritualizat în simțirile lui, pentru ca prin el să transfigurăm lumea¹⁰³. Destinația sa cea mai înaltă este aceea de a fi făcut templu al lui Dumnezeu, în care să lucreze și să se arate lucrând Însuși Dumnezeu¹⁰⁴.

Aceasta se dobândește printr-o lucrare de asceză, care cuprinde nu numai trupul, ci și sufletul. Ea presupune o disciplinare a tuturor facultăților și puterilor trupești, sublimarea afectelor și a simțurilor, convertirea energiilor trupului în energii spirituale.

Creștinismul, precum arată și din acest punct de vedere Părintele Stăniloae, „nu e împotriva trupului zidit de Dumnezeu și destinat învierii și vieții veșnice, ci împotriva patimilor care-l umplu de dezordine și a petrecerii sufletului și a trupului într-o existență lipsită de viață adevărată și de lumină”¹⁰⁵.

Trupul nu este inferior sufletului și cu atât mai puțin rău. El a fost creat bun și, chiar dacă a căzut în păcat, mai are posibilitatea ridicării și a mântuirii, însă, prin intermediul sufletului. Asceza trupului nu înseamnă suprimarea sau distrugerea elementului material din constituția umană, ci purificarea și îndumnezeirea lor. Lupta nu trebuie îndreptată împotriva trupului, ci împotriva mișcărilor iraționale, necontrolate ale sale, împotriva păcatelor și a patimilor care se pot lucra în și prin el.

În lucrarea desăvârșirii, este implicat omul în integritatea sa: trup și suflet. Asceza privește de aceea întreaga constituție umană, nu doar un element al ei. Sufletul, partea rațională a omului, are vocația de a spiritualiza partea materială, de a o face organ de exprimare a trăirilor sufletești superioare. Partea spirituală din om poate înduhovnici partea materială. Astfel, sufletul ajută trupul să risi-

⁹⁹ *Ibidem*, p. 251.

¹⁰⁰ Nota 19, la Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu*, în *Filocalia...*, volumul II, p. 303.

¹⁰¹ Nota 1159, la Avva Dorotei, *op. cit.*, p. 598.

¹⁰² Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, volumul I, p. 252.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 253.

¹⁰⁴ Nota 270, la Cuviosul Isaia Pustnicul, *op. cit.*, p. 135.

¹⁰⁵ Nota 168, la Calist și Ignatie Xanthopol, *op. cit.*, p. 88.

pească opacitatea produsă de „ceața” patimilor, să înlătore peretele despărțitor ridicat de păcat între noi, lume și Dumnezeu.

Prin asceză, creștinul trăiește anticipat starea viitoare a trupurilor înviate, pnevmatizate. Materia, care stă la baza lor, va fi copleșită de Duh. Ele nu vor mai fi impenetrabile și impenetrante, cum erau din cauza păcatelor. Fiecare dintre ele va locui, pe potriva nevoițelor sale din viața lumească, într-un locaș propriu, pe care Părintele Stăniloae îl consideră a fi „virtutea în care s-a deprins el mai mult sau înălțimea la care s-a ridicat prin virtute firea sa, sau modul în care s-a deprins fiecare în chip deosebit să-și arate atenția și iubirea față de Dumnezeu și față de ceilalți oameni”¹⁰⁶.

Fiecare își va avea locașul său și strălucirea sa, dar în cea mai deplină comuniune cu ceilalți, pentru că toți își vor fi transparentți la culme. Comuniunea aceasta va fi una în Dumnezeu și va fi o iubire și o deschidere deplină a tuturor față de toți și de toate.

Dacă acestea vor fi calitățile trupurilor înviate a celor buni și virtuoși, în mod opus, trupurile păcătoșilor „vor învia și ele spiritual, deși înnoite și întunecate. Fiind spiritualizate, ele nu vor mai mânca. Ele vor fi subțiate, dar subțiate prin răutate. Va domina în fiecare din ele un spirit care a ajuns la suprema răutate. De aceea, sufletul din astfel de trup va semăna cu diavolul, copleșind trupul cu o întunecime «spirituală» ca a diavolului.

Sufletul păcătoșului va fi încărcat de urmările răutății lui, adică imprimat de ele, pe de o parte, ca de un regret, pe de alta, ca de-o neputință, de-a fi altfel, ba chiar ca de un fel de mulțumire cu această stare, de un fel de satisfacție ce o dă egoismul, o dă cu întunericul și cu abisul pustiu sau neoprit de nimic, în care ține acesta pe om în iad”¹⁰⁷.

Taina materiei înduhovnicite, „misticismul” materiei sau „materialismul mistic”

Ortodoxia, precum arată Părintele Stăniloae, dă o valoare pozitivă lumii și materiei din care aceasta este compusă, arătând că ea are scopul de a se transfigura, de a se pnevmatiza progresiv, până la pătrunderea ei deplină de spirit, de duh. De aceea, spiritualitatea ortodoxă vorbește despre un anume „misticism” al materiei, despre „taina” sau „misterul” materiei înduhovnicite.

Creștinismul, arată Părintele Profesor, crede într-o veșnicie a materiei, a unei materii nestingherit transfigurată de puterea și bogăția infinită a vieții spirituale și

¹⁰⁶ Nota 277, la Sfântul Simeon Noul Teolog, *Întâia cuvântare morală*, în *Filocalia...*, volumul VI, p. 144.

¹⁰⁷ Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, nota 856, p. 654.

de energiile divine, admitând un „materialism mistic”, vorbind despre o „sfântă materie”¹⁰⁸.

În cadrul acestui proces de înduhovnicire deplină, sunt distinse două etape: una din viața prezentă, experimentată de marii trăitori creștini, care și-au supus trupul cu toate energiile sale, le-au sublimat, convertind energia fizică într-una spirituală și au transformat lumea, în mod anticipativ, într-un rai lăuntric; și o etapă viitoare, după Judecata finală, când toate vor fi străbătute desăvârșit de Duhul lui Dumnezeu.

În veacul acesta prezent, cel care înțelege cu adevărat această taină a vieții și a lumii este sfântul. Pentru el, ca pentru unul care s-a curățit deplin de patimi și s-a ridicat prin iubire deasupra dualității materie-spirit, trup-suflet, lumea își redescoperă structurile ei arhetipale, rațiunile ei prime. Ea este un loc al prezenței lui Dumnezeu, al sălășluirii harului, o Biserică virtuală și un rai potențial, în mijlocul căreia se săvârșește, prin intermediul preotului creației – omul, o sublimă liturghie cosmică, o liturghie personală neîncetată, unită cu rugăciunea continuă a lui Hristos Arhiereul nostru, Care a sfințit toate și vrea să sfințească toate neîncetat prin noi¹⁰⁹.

Toate sunt astfel restaurate, în viața Sfântului, în starea lor primă, originară, în acea stare de armonie inițială. Sfântul este cel care a reușit să restaureze, în Împărăția sa lăuntrică, raiul primordial, cel care a unificat toate cele divizate, scindate și sfâșiate de păcat, cel ce a refăcut pacea inițială cu Dumnezeu, cu lumea și cu sinea sa, curățită și eliberată de orice pată și întinăciune.

Prin detașarea lui din robia materiei, prin supunerea deplină a celor trupești celor duhovnicești și dumnezeiești, el a devenit „om ceresc” și „înger pământesc”. În el s-a depășit aspectul pur material al existenței și al lumii, s-a înlăturat orice opoziție, dualitate sau contrarietate între suflet și trup, datorită Duhului Sfânt care le-a pătruns, le-a înduhovnicit și le îndumnezeiește pe amândouă¹¹⁰. El vede și înțelege adevăratul sens, frumusețea și valoarea lumii și a celor din ea. De aceea, „nimeni nu vede și nu experimentează ca el lumea, ca pe o minune nesfârșit de nuanțată și de bogată a lui Dumnezeu”¹¹¹.

Posibilitatea influenței spiritului asupra materiei, a covârșirii trupului de către duh, este posibilă datorită unității de ființă și de destin a celor două realități: materie și spirit, între care nu există o opoziție ontologică, ireductibilă și ireconciliabilă, ci doar un dualism moral. Cele două realități se pot concilia în lumea și legea Duhului.

Această atitudine pozitivă a Ortodoxiei referitoare la materie și la lumea materială nu justifică nici o urmă de dispreț sau desconsiderare a lor. „Cele două laturi ale compoziției paradoxale umane, ne arată Părintele Stăniloae, tendința spre sfîntenie și necesitatea satisfacerii trebuințelor trupești, nu justifică disprețuirea nici

¹⁰⁸ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, ediția a doua, Ed. IBMBOR, București, 1997, p. 278.

¹⁰⁹ Idem, *Rugăciunea lui Iisus și experiența Duhului Sfânt*. Cuvânt înainte Arhimandritul Grigorie Grigoriu. Prefață Olivier Clément. În românește de Marilena Rusu, Editura Deisis, Sibiu, 1995, p. 29.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 280-281.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 279.

unea din ele, ci cere pătrunderea celei de pe urmă de puterea celei dintâi. Omul nu se sfințește nimicind trupul și despărțindu-se de lume, ci sfințindu-le și pe ele¹¹².

Urmarea firească a unei astfel de atitudini duhovnicești pozitive față de lume este aceea că spiritul creștin ortodox „nu vrea să anuleze trupul și lumea, ci crede că ele pot fi sfințite, dar prin puterea unui Dumnezeu mai presus de ele, Care le-a creat și le susține spre folosul veșnic al omului”¹¹³.

În lumea prezentă, se arată, experiența aceasta a pnevmatizării ce este anticipată în viața sfinților, în Sfintele Taine ale Bisericii, care ne arată finalitatea duhovnicească a lumii materiale, și de minuni, ca „anticipări excepționale ale stării eshatologice”¹¹⁴.

Minunile nu abolesc legile firești ale materiei, ci o suspendă provizoriu, pentru a face loc legilor superioare lor, celor duhovnicești. Ele suprapun ordinii naturale o logică mai presus de ea, spirituală. „Până la sfârșitul lumii, arată Părintele Profesor, ordinea ei naturală va exista continuu, penetrată într-un chip misterios, de o ordine care e deasupra ei, așa cum penetrează viața spirituală realitatea mai mult sau mai puțin statornică, deci nedesființată, a vieții în trup”¹¹⁵. Ele nu sunt alterări sau desființări a raționalității naturii, ci descoperiri excepționale ale chemării ei finale.

În veacul viitor, totul va fi lumină. Trupurile înviate și lumea prefăcută vor străluci în această lumină. Credința creștină vorbește despre aceste realități viitoare ca despre o mare taină, cunoscute deplin doar lui Dumnezeu. Chiar și lumea materială prezentă, finită, este socotită o taină. Cu atât mai mult se potrivește acest caracter tainic lumii viitoare.

Acum nu putem avea înțelegerea deplină a tainei. Putem deduce că va fi vorba despre un nou plan al existenței, lucrare a Duhului Sfânt, că nu va mai exista corupere, bătrânețe, moarte, ci o tinerețe veșnică, o strălucire și o frumusețe neînchipuită, o armonie și o lumină neapusă, o comunicare și iubire desăvârșită¹¹⁶. Legile materiei vor fi străbătute de cele ale spiritului, trupul va fi pătruns de suflet; toate vor fi copleșite de iubire și de legile Spiritului.

O primă observație pe care o face Părintele Stăniloae, pe baza afirmațiilor Sfinților Părinți, referitoare la lumea și trupurile înviate și înduhovnicite, este aceea că ele nu vor fi niște realități pur spirituale, străine oricărei forme de corporalitate, ci vor avea și un conținut material, nu doar o formă, vor avea ceva din conținutul material pe care l-au avut pe pământ, o cât de mică parte din materia care a trecut prin ele din viață. Cei înviați le vor experia cu înseși trupurile pe care le-au avut pe pământ¹¹⁷. Trupurile înviate, arată Părintele Profesor, rămân ne-schimbate după ființa lor, fiind însă înduhovnicite deplin.

Într-un astfel de punct al discursului său teologic, Părintele Stăniloae vorbește despre o *gradație de materialitate* sau de *corporalitate* și de *sensibilitate* a

¹¹² Idem, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, p. 181.

¹¹³ *Ibidem*, p. 180.

¹¹⁴ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, vol. I, p. 256.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, vol. III, p. 278.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 270.

lumii și a trupului. Astfel, „lumea nouă și trupul nostru înviat ating un grad maxim de imaterialitate și de spiritualitate, prin îndumnezeirea după har, păstrând totuși materialitatea și sensibilitatea după natură și făcându-se toate acestea medii de maximă transparență a sufletului pnevmatizat, a dumnezeirii”¹¹⁸.

Preluând concepția Sfântului Grigorie Palama, Părintele Stăniloae arată și sensul acestei înnoiri în duh a creației. Ea nu va fi o inversare a preponderenței dintre material și spiritual. Dacă în lumea prezentă, abia este văzut spiritul prin materie, în starea viitoare, lumea va fi scăldată în spiritualitate, astfel încât materia pnevmatizată la maximum va fi văzută prin spirit. La fel, oamenii, al căror suflet este acum greu descifrat și înțeles în trup, în ordinea harului, se vor experia reciproc și nemijlocit, printr-o intuiție interioară fulgerătoare, ce depășește cadrele materiei¹¹⁹.

Materia pnevmatizată, care va sta la originea universului și a trupurilor înviate, spune Părintele Stăniloae, va fi „o energie veșnic tânără, diafană, transparent perfect și de mare finețe al frumuseților stărilor și mișcărilor spirituale, fără a înceta să aibă capacitatea unor forme și o consistență. Formele vor fi expresia cea mai fină a stărilor spirituale, iar consistența va fi plină de elasticitate...”¹²⁰.

Lumea va fi atunci un mediu desăvârșit pentru spirit, un organ transparent al dumnezeirii, calitățile ei fiind: caracterul înnoit, lumina, frumusețea și incoruptibilitatea. Atunci, el își va descoperi deplin frumusețile sale nebănuite, frumuseți care anterior au fost ținute în întuneric de patimile omenești. Iar frumusețea aceasta neînchipuită va fi expresie a curăției, transparenței și luminii ei, izvorând din interior, din rațiunile ei, făcute străvezii.

Lumea nu va mai fi atunci un obiect de consum, nu va mai avea caracterul de exterior. În ea nu va mai exista nimic care să incite la păcate și la patimi, ci totul va fi un loc al iubirii curate și al prezenței dumnezeiești.

Lumea sensibilă, deplin spiritualizată, se va uni cu lumea inteligibilă, arhetipul ei, pe care l-a căutat continuu în starea de materie fizică, iar în această nouă realitate, va transpare Spiritul suprem.

Abia atunci se vor descoperi deplin adâncile și ultimele sensuri ale lumii, se vor pune în lumină trăsăturile minunate ale ei. Ea va fi „poleită”, îmbrăcată în haina luminii dumnezeiești, în strălucirea spiritului. Va fi o armonie de sensuri, ce vor conduce către Infinitul dumnezeiesc. Prin toate va transpare Hristos, Împăratul tuturor, Sensul ultim al celor ce au existat, există și vor exista.

Universul înviat va exista și mai departe, dar nu într-o formă opacă, ci întreg personalizat, copleșit de „prezența unității tuturor persoanelor umane, trăită printr-o mare intimitate reciprocă, în legătură cu cea a îngerilor”¹²¹.

Lumea cea nouă, spune Părintele Stăniloae, „va fi de o frumusețe neînchipuită prin efectul ce-l va produce în ea revărsarea îmbelșugată a luminii dumnezeiești. Totul va fi negrăit de frumos, pentru că totul va avea o semnificație spirituală adâncă, va reflecta în mod clar Spiritul infinit ce va străbate toate. Și

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 260-261.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 260.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 260.

¹²¹ *Idem, Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, p. 243.

frumusețea aceea, fiind așa de vădită și de neconținut nouă, nu va putea să nu fie neconținut admirată, cântată, ceea ce va face ca oamenii ca și îngerii, să laude neînțecat pe Dumnezeu, Izvorul frumuseții¹²².

Toate vor fi restaurate și unificate ontologic în Hristos. Toate se vor afla într-un urcuș continuu spre El, slăvindu-L neînțecat.

Materia, temporalul, finitul, fără a fi desființate, vor fi ridicate la transfigurarea spiritualizată, la nemărginirea ontologică și la veșnicia fericită, în spiritualitatea dumnezeirii¹²³. Materia, lumea își va redobânda atunci, în ordinea harului, caracterul ei de sacrament obiectiv general, calitatea ei de „taină de supremă transparență, un mediu de supremă comunicare a vieții lui Iisus”¹²⁴.

Discernământul în relație cu lumea, cale spre o ecoteologie

Precum am văzut, lumea nu și-a urmat scopul pentru care ea a fost creată, datorită păcatului primilor oameni, care l-a îndepărtat pe om de Creatorul său, l-a înstrăinat de lumea în care fusese pus stăpân și însuși firea omenească a sfâșiat-o și divizat-o.

Până la venirea Mântuitorului Iisus Hristos, istoria umanității are aspectul unei drame umane, la care participă întreaga creație. Doar în Iisus Hristos i s-a dat acesteia posibilitatea restaurării ei ontologice, a reșezării ei în adevărata relație cu Dumnezeu-Creatorul ei și cu ființa umană.

Omul, însă, precum o dovedește cu prisosință experiența contemporană, nu a știut să-și exercite calitatea sa de rege al lumii create, de stăpân luminat al ei, care să conducă și astfel să se înalțe și el spre Dumnezeu – originea tuturor, ci a demonstrat o conduită abuzivă, egoistă față de întreaga creație, încât pe bună dreptate se vorbește, conform cuvintelor Sfântului Apostol Pavel, despre un real suspin al creației, despre o așteptare dramatică a lumii de a fi ocrotită în calitatea ei de operă a lui Dumnezeu, chemată nu spre un sfârșit grăbit de ființa umană, ci spre înveșnicire a ei, într-o stare superioară degradării materiei, în materie înduhovnicită.

Creația suspinândă de pe urma abuzurilor umane, a fost rănită mortal de patimile omenești și implicațiile lor. Din rege și preot al creației, care avea datoria să slujească această liturghie cosmică neînțecată, de a da slavă Creatorului prin intermediul unei creații restaurate și pnevmatizate de către spirit, omul a ajuns un tiran, care, măcinat de egoism, le exploatează pe toate doar în folos material și personal.

Și din acest punct de vedere, găsim în scrierile Părintelui Stăniloae observații aspre referitoare la toate aceste realități generale, care pot fi considerate o prolegomenă la o posibilă ecoteologie.

¹²² Idem, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, volumul III, p. 266.

¹²³ Idem, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, p. 187.

¹²⁴ Idem, *Creația ca dar...*, p. 14.

Mai întâi de toate, scopul pentru care Dumnezeu a dăruit cu atâta bunătate lumea omului este, potrivit teologului român, slujirea reciprocă. Lumea materială trebuie să slujească omului drept bază naturală, suport material pentru o viață duhovnicească înaltă, prin dubla sa raționalitate: fizică și duhovnicească, după cum și omul are vocația de a sluji lumii, ajutând-o să progreseze spre „cerul nou și pământul nou”.

„Toate ale creației, inclusiv animalele, spune Părintele, într-o formă reflexivă, mi-au fost date spre *slujire*. Dar eu m-am făcut rob ca lumea obiectivelor și tot așa de lipsit de perspectiva eternității ca și animalele. Ba mai sălbatic în pofta după ele, ca animalele, căci le poftesc nu numai pentru momentul poștei, ci și pentru viitor, a cărui conștiință am păstrat-o, dar numai ca tip, nu și ca eternitate. Aceasta m-a lipsit de lumina orizontului larg și etern, superior lumii și m-a închis în întunericul lumii materiale lipsită de sens; m-a dezbrăcat de slava ce o pot avea ca stăpân al lumii”¹²⁵.

Din cauza acestei crize planetare, actualizarea responsabilității omului față de natură, dată de Dumnezeu, de creație, „apare azi ca o datorie de a folosi resursele cu cruțare și de a nu o altera prin poluare”¹²⁶. Aceasta înseamnă a ne împărtăși de creație cu discernământ, a-i descoperi toate aceste rațiuni înalte ale ei, a o transforma într-un loc al prezentei covârșitoare a spiritului, a-i redescoperi valoarea ei, o valoare legată în mod absolut de spirit și de Spiritul suprem.

Am încercat, în paginile precedente, să prezentăm în detaliu, învățătura Părintelui Profesor Stăniloae referitoare la valoarea lumii materiale de suport pentru viața spirituală, valoare ce rezultă din adâncile rațiuni pe care Creatorul le-a așezat în ființa lucrurilor, prin actul creării și pe care omul are vocația de a le descoperi și utiliza la cele două etape ale vieții sale: trupesc și duhovnicesc, spre descoperirea Rațiunii Culminante, Cauza și Ținta tuturor acestor rațiuni tainice – Hristos.

Cercetarea atentă a acestei învățături specific răsăritene, explicitată în nuanțe de o profunzime deosebită de Părintele Profesor, ne arată că această contribuție a sa, valorificatoare și întregitoare a învățăturii patristice pornește de la aspecte legate de terminologie, pentru a se adânci în explicații, detalii și nuanțări de mare valoare teologică și duhovnicească.

Lumea este, așadar, pentru Părintele Profesor, o mare „taină”, un „dar” al atotputerniciei și al iubirii infinite ale lui Dumnezeu. Ea este un „sacrament general”, un mijloc al dialogului deplin al darului, un mediu de comunicare cu Subiectul infinit, „realitatea unitară rațională multiplu suprapusă”, pom al cunoștinței binelui și răului și de aici „pedagog spre Hristos” sau cale spre iad.

Atitudinea față de „darul lumii”, precum ne arată Părintele Stăniloae, trebuie să fie una ascetică, valorificatoare, de descoperire a tuturor acestor adânci înțelesuri duhovnicești, spre urcușul continuu spre Rațiunea Personală Supremă – Hristos.

¹²⁵ Nota 781, la Sfântul Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeiești*, în volumul *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă...*, p. 624.

¹²⁶ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă...*, vol. I, p. 226.

The World and its Rationality in the Theology of Dumitru Staniloae (continuation)

The author, Rev. Conf. Dr. Ioan C. Tesu analyzes the link between the human person and the world in the vision of Father Staniloae. Father Staniloae responds to several questions of the modern theology with the light of Tradition, that is the main and alive doctrine of the Church guided by the Holy Spirit and having in its head and as its Head Jesus Christ. Through the perspective of the world as the gift of God and the dialogue between creature and God, all the created things are seen as media of communication with the infinite Subject through love. In the same dialectic, the author considers the very original and in the same time bound with the Tradition, the conception about the ascetical dimension of things. In the love of Christ and subsisting according to a divine and eternal plan of God, the world is finally seen as a rational unified reality having as principle the Divine Reason, the Word of God incarnated at the fulfillment of ages. There is a dynamic vision of the world, guided by God. Biblically speaking, the world is the Three of conscience of good and evil. It can become pedagogue toward Christ or way to hell depending of the human freedom. The first rations of the creatures are in the Eternal Logos Who leads the world toward God. In addition, the body, the 'most complex rational system' is called to enjoy the freedom of the Kingdom with the spirit in union with God. This is the main reason for the mystery of spiritualized matter, the mystical theology of the matter to be found in the entire theology of the Fathers. This vision of Father Dumitru Staniloae is also a beginning toward a new understanding of the relation between matter and spirit and a fresh start for an ecotheology where the earth will regain its importance as space of salvation and deification of the humankind.